

Anna Gironella Delgà

**ALGUNS DOCUMENTS
PER A L'ESTUDI DE
L'ESGLÉSIA A LA
GIRONA MODERNA
I CONTEMPORÀNIA:
LA RELIGIÓ CÍVICA**

Durant l'època moderna l'escut de la ciutat de Girona molt sovint es va representar flanquejat per dos àngels que sostenien una corona reial. Ho veiem en diversos relleus, com el que presideix el Saló de Sessions de l'Ajuntament de Girona, el de l'entrada de l'edifici de Les Àligues i també el de l'entrada de la Casa Sitjar, abans Fontana d'Or i avui CaixaForum. També el trobem en molts documents de l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi).

Col·locar l'escut entre dos àngels simbolitzava que la ciutat es volia guiada, protegida i beneïda per Déu i la monarquia. I les autoritats municipals es van encarregar de fer-ho evident i assegurar-se el favor diví participant i promovent un gran nombre de celebracions religioses. A més, des de final del segle xv la Casa de la Ciutat disposava d'una capella pròpia, on els membres del govern municipal anaven a oir missa i seguir les oracions que requeria el seu càrrec sense necessitat d'anar a altres esglésies.

Aquests exemples són una petita part del patrimoni artístic i arquitectònic de tipus religiós que resta a la ciutat, però testimonien la importància que tenia la religió en tots els àmbits de la vida de les persones i els pobles; tanta que, fins i tot, interferia en el regiment de la ciutat. És en aquest nivell en el qual ens deturarem en el present treball: en el que s'ha anomenat la "religió cívica" (Vauchez, 1995), que fa referència a l'interès de les autoritats civils en la participació i l'organització de celebracions religioses.

Commemorar els sants patrons, festejar dates assenyalades del calendari litúrgic, com Pasqua o Nadal, donar gràcies per les victòries militars o pregar per la fi de sequeres, pestes o caresties, eren el pretext per organitzar processons,

dir misses o fer sermons. Eren rituals conduïts per eclesiàstics, els únics intermediaris vàlids amb la divinitat, però que podien ser afavorits pel propi govern de la ciutat o directament pel poble a través de les confraries devocionals.

La majoria d'aquestes celebracions religioses comportaven la sortida d'una processó. Això suposava inspeccionar prèviament el recorregut per fer les reparacions oportunes i exhortar veïns i veïnes a engalanar façanes i finestres. El seguici solia estar format per clergues i monjos de les esglésies i convents de la ciutat, representants municipals i membres de gremis i confraries, tots amb llurs imatges i estendards, i respectant un ordre rigorós segons les jerarquies. Per Corpus i la Puríssima es treien també els gegants i capgrossos, l'àliga i la mulassa, músics i joglars. Per la festa de l'Àngel Custodi sortia, a cavall, un àngel amb unes enormes ales daurades.

Algunes d'aquestes celebracions es fan encara avui dia. A més, moltes han deixat rastre en la documentació municipal, ja sigui perquè hi participava directament el govern municipal o perquè aquest les havia d'autoritzar i, en alguns casos, col·laborar en l'organització. Per tant l'objectiu d'avui és oferir una aproximació a aquestes funcions religioses en base a la documentació conservada a l'Arxiu Municipal, especialment aquella referida al cerimonial de la ciutat. És una aproximació esbiaixada que cal completar amb la documentació conservada en altres arxius de la ciutat.

De fet, per entendre les altres dimensions del fet religiós o la rellevància de l'estament eclesiàstic a la Girona dels segles xvi a xx em remeto a l'àmplia panoràmica de la documentació eclesiàstica conservada als arxius de la ciutat,

recollida per Josep M. Marquès a les «Conferències a l'Arxiu Municipal» de l'any 2007 (Marquès, 2007).

El cerimonial dels jurats

Al llarg de l'època moderna el govern municipal —encapçalat pels jurats— va manifestar una constant preocupació per regular la seva participació en els actes religiosos de la ciutat. A banda de les motivacions espirituals, es tractava d'un aspecte més de la pugna que mantenia la ciutat per demostrar el seu poder enfront de l'Església, en especial amb el bisbe i amb el Capítol de la catedral, considerat el segon comú de la ciutat. Aquesta pugna es manifestava en molts àmbits, com la resistència constant dels eclesiàstics a sotmetre's a la jurisdicció municipal en matèria de contribucions i impostos, o també pel que fa a l'abastament de productes de primera necessitat, com la carn i el glaç, entre un llarg etcètera. De fet, les nombroses dissensions entre uns i altres degueren motivar que al segle xvii el secretari de la ciutat, Francesc Vinyoles, confegís dos llibres que titulà *Diferents materias que han passat entre la molt ilustre ciutat de Gerona y lo Capítol de la Catedral*, un de 1556 a 1651 i l'altre de 1655 a 1662.

En aquesta pugna hi tingueren un paper primordial la pompa, l'ostentació del poder i també de la devoció, característiques de la societat de l'època i de la manifestació del fet religiós que seguia els dictats del Concili de Trento, de la Contrareforma catòlica. Per tant, és comprensible que les autoritats municipals a final del segle xvi també procurassin fixar els seus propis rituals. Així, l'any 1596 es va compondre

el *Libre del nou redrès de les serimònies ordinàries y extraordinàries que los magnífichs jurats de la ciutat de Gerona fan y han acostumat servir, recopilades de llibres antichs de l'arxiu de Casa del consell*. És a dir, van recollir en un mateix llibre les informacions sobre les cerimònies que s'havien dut a terme al llarg dels segles d'història del govern municipal amb l'objectiu de fixar-les i regular-les per a futurs esdeveniments. Gran part d'aquesta informació es trobava esparsa en diversos documents de l'antic arxiu municipal, principalment en els manuals d'acords, que a més de les actes i acords del Consell General de la ciutat i de les diferents comissions del govern municipal i altres escriptures també recollien, sovint en forma de crònica, les celebracions i actes religiosos que es duïen a terme a la ciutat i la participació de les autoritats municipals en aquests actes.

El llibre fou fruit de l'acord del Consell General de la ciutat de 4 de maig de 1594, en el qual es va acordar que els jurats i una comissió —adjunció del Redreç— creada *ad hoc* per tal «[...] que-s fesen quatre librets de serimònies intitulats per a què aquells se donassen als magnífichs jurats en lo introhit de llur ofici perquè ab aquells entenguessen lo que deuen fer per rahó de llur ofici de juradesch y les serimònies que han de guardar y lo demás que han de fer los magnífichs jurats». S'acordava, doncs, que cadascun dels quatre jurats que formaven el govern municipal tingués un llibre que els serviria de guia per saber en quines cerimònies havien de participar i com s'havien de comportar: «[...] per a què se entenga plenament y com és rahó les serimònies y altres bons usos, modos y tractes que hauran de tenir y guardar los magnífichs jurats en sdevenidor per rahó de llur ofici de juradesch.» Per

aquest motiu, el 6 de maig, en la reunió dels jurats i els adjunts del Redreç s'encomanà a Rafael Vivet, ciutadà, Rafael Marola, mercader, i Joan Ferrer, escrivà, la redacció del llibre. La compilació efectuada per aquesta comissió va ser revisada i aprovada l'1 de març de 1596.

A l'AMGi es conserven dos exemplars del *Llibre de nou redrès de les serimònies* o *Llibre del cerimonial dels jurats* de l'any 1596. Són llibres manuscrits en català. El primer conté anotacions fins a 1684 i és l'exemplar que es custodiava a l'arxiu municipal; contenia algunes descripcions més detallades i, amb el temps se li van anar afegint descripcions de noves cerimònies o celebracions. Al primer foli del segon llibre hi ha escrit «Jurat menor», era l'exemplar que tenia la persona que ocupava aquest càrrec; en aquest llibre hi ha algunes cerimònies resumides i amb la frase «[...] conforme se pot veure ab lo libre original del nou redrès recòndit en casa la ciutat» remetent a la pàgina concreta on es pot trobar la descripció corresponent.

Caldria estudiar les cerimònies descrites en els manuals d'acords a partir de 1596 per establir el grau de rigor en el compliment del cerimonial fixat aquell any. De tota manera, com acabem de dir, al llarg del segle XVII s'hi van descriure noves celebracions, tantes que al 1672 es va considerar necessari actualitzar-lo, tal com es desprèn de la intitulació del *Llibre del nou redrès* compilat el 1708: «Llibre de nou redrès fet y corregit als trenta-y-hu desembre 1708 per lo doctor Pere Rosselló, don Ramon de Belloch, Narcís Vidal y Narcís Oliveras, lo present any jurats de la present ciutat; don Joseph Grato de Raset y Trullàs, Narcís Frigola y Folcrà en quiscun dret doctor, ciutedà

honrrat, Francisco Nesplés Mercader y Francisco Oliva, llibrater, comissaris associats per est efecte [...] sobre las serimonias ordinarias y extraordinarias que los jurats de la present ciutat de Gerona fan y han acostumat servir recopiladas dels llibres antichs de l'arxiu de la Casa del Concell y de altres diferents noticias adquiridas segons la experiència del temps y en virtut de deliberació del Concell General celebrat a 29 agost 1672 [...].»

Llegint l'acta del Consell General d'aquesta data, s'entén que la voluntat de reformar el cerimonial fou deguda al fet que «[...] se mogueren algunas dificultats entre lo illustríssim y reverendíssim senyor bisbe de la present ciutat y esta ciutat per algunas cerimònias se fan en la Iglésia, enviàrem a cercar una còpia de les serimònies que en la ciutat de Barcelona se observan en semblants occasions, la qual tenim rebuda y axí ho representam a vostra senyoria per a què sie servit deliberar lo que sie del servey de Déu y benefici d'esta ciutat.» Algunes discrepàncies entre ciutat i bisbe van requerir consultar documents antics i, també, adreçar-se als consellers de Barcelona per saber què feien. Per resoldre aquesta qüestió, el Consell General va encomanar als jurats i adjunts de la Taula que tractessin l'afer i es creà una comissió amb quatre persones més «[...] los quals miren lo seremonial que usa esta ciutat y advertescan lo que·s dega notar y aparega concedent mudar y se recopile y fasse un nou seremonial», és a dir, van revisar i actualitzar les informacions. El resultat dels treballs de la comissió fou aprovat el primer de gener de 1709, quan reberen l'encàrrec d'escriure-ho en un nou llibre, que «[...] se posàs en bona forma lo llibre ceremonial per los magistrats d'esta ciutat.»

S'acordà fer-ne sis còpies, una per cadascun dels quatre jurats «[...] per tenir-lo durant lo any del juradesch en llurs casas», un altre pel mestre de cerimònies i un sisè per guardar-lo a la Casa de la Ciutat i «[...] restar-se en lo secretariat, com també hi és lo original del vell.»

D'aquestes sis còpies del nou llibre del cerimonial dels jurats de l'any 1708, a l'Arxiu Municipal se n'han conservat quatre. També són llibres manuscrits en català. El primer volum conté 109 folis numerats, segurament era l'exemplar destinat a ser guardat a la secretaria municipal; els altres tres llibres corresponen als diferents jurats, tal com indiquen les anotacions del primer foli de cadascun d'ells: «Per lo molt il·lustre senyor jurat segon», «Per lo molt il·lustre senyor jurat ters» i «Per lo molt il·lustre senyor jurat quart».

Malgrat que a partir de 1719 l'«ayuntamiento de regidores», en un nombre de vuit, va substituir els antics jurats i Consell General de la ciutat en el govern de la ciutat, la majoria de cerimònies que recullen ambdós llibres continuaren celebrant-se i, a més, se n'hi afegiren de noves. Per tant, durant el segle XVIII encara trobarem noves reformes i afegits al cerimonial municipal. De tota manera, no es compilà cap nou llibre, en canvi, s'elaboraren diferents informes amb l'objectiu d'avaluar i fiscalitzar les despeses que generaven.

Així, l'any 1769 es redactà un *Estado de lo que podria gastarse por voto y fiestas de iglesia y sus anexos en el corriente año 1769 y siguientes*. Aquell any es va decidir prescindir de la cobla que acompanyava els membres de l'Ajuntament en les funcions religioses i a canvi destinar els diners per ampliar algunes celebracions o «[...] suplir parte de la cera que se ha quitado en cada una de las festividades.»

No obstant això, s'ordenava no prescindir de la música en aquestes funcions: «[...] no quitando para esto la obligación al Ayuntamiento de salir de la Casa de la Ciudad en todas dichas funciones con sus trompetas y caxas, por ser la música que antiguamente usaba aquella». Els diners que quedessin s'havien de reservar també «[...] para rogativas, si se necesitare, que no será menos agradable a los ojos de Dios» o per a «[...] socorrer la capilla de la Casa de la Ciudad y otras cosas no pensadas». Encara l'any 1794 es feia una *Relación de las funciones en que asiste el muy illustre Ayuntamiento de la ciudad de Gerona, ceremoniales que observa y gastos que con dicho motivo hacen los propios*.

Aquests informes i també les descripcions de celebracions i la documentació generada per a la seva organització a partir del segle XVIII s'aplegaren en uns dossiers o pseudoexpedients, que conformen l'actual sèrie *Participació en celebracions religioses* del fons Ajuntament de Girona. A més, també podem trobar documents relacionats amb aquestes qüestions a l'agrupació *Correspondència amb autoritats religioses*. Entre la documentació que fa referència a celebracions religioses, funerals i visites de bisbes o altres autoritats religioses, destaca especialment la vinculada a la celebració de Corpus i de Setmana Santa, en particular a la funció de les 40 hores.

Tant els llibres del nou redreç o del cerimonial com aquests informes posteriors segueixen el calendari litúrgic i, una a una, van assenyalant les diferents festivitats religioses que s'havien de celebrar al llarg de l'any i com hi havien d'actuar els jurats de la ciutat: com havien de vestir, en quin ordre s'havien d'asseure, quines oracions havien de dir i un llarg etcètera. Les pàgines finals es reserven al protocol a

seguir en actes que no tenen un dia fix de celebració, com les rebudes o exèquies de reis, reines, bisbes i altres autoritats. Així, queden fixades totes les celebracions religioses ordinàries i extraordinàries, donant compte de la profunda imbricació de la religió en la societat de l'època.

Seguint el mateix calendari litúrgic ens aturarem a descriure algunes d'aquestes funcions religioses, a partir de les informacions contingudes en els llibres del cerimonial i en altra documentació que generaren.

El dia de Cap d'Any o Ninou

L'1 de gener, el dia de Cap d'Any o Ninou, quan també es commemorava la circumcisió de Jesús, començava l'exercici del càrrec de jurat, que era anual. Aquell dia s'escollien els nous jurats per mitjà de la insaculació i prestaven jurament, seguint la consuetudinària fórmula «A nostre senyor Déu y als seus sants quatre evangelis de llurs mans dretes corporalment tocats».

Abans de començar el seu mandat havien d'encomanar-se a Déu i ser beneïts per les autoritats i comunitats religioses de la ciutat. Per aquest motiu, l'endemà de Cap d'Any, tal com recullen els llibres del cerimonial, els jurats es retrobaven a la Casa de la Ciutat, a l'arxiu, i anaven a oir missa a la capella de la casa: «[...] de dit arxiu partexen dits magnífichs jurats vells y nous, los vells a la mà dreta e los novells a la squerra y van a la capella de dita Casa de la ciutat per oyr missa y allí se assenten, ço és los jurats vells al scon de la capella a la part ont se diu lo Sant Evangeli, e los novells a la part de la Epístola.»

Després d'anar a prestar jurament a la Cort Reial, davant del batlle, i prometre respectar els privilegis de la ciutat i els drets, consuetuds i jurisdiccions reials, la comitiva de jurats es dirigia a la catedral, seguint un ordre escrupolós: «Dits jurats vells a la mà dreta e los novells a la squerra: van per lo carrer de la Cort y per lo Carrer de Sant Llorens y per la Scala de la Seu y essent devant lo Christo del Cor, feta oració, ixen al portal dit dels Apòstols de dita Seu.» Sortint de la seu anaven al palau episcopal on s'entrevistaven amb el bisbe i li demanaven «[...] se servesca nos acomane a Nostre Senyor per a què ell sia servit y sta ciutat ben regida y governada.»

Els dies posteriors visitaven diferents convents de la ciutat per a rebre'n també la benedicció i demanar als frares que resessin a Déu perquè «[...] nos done forses per poder ben regir y governar tot nostre any al seu sant servei y a utilitat i profit del poble.» El primer diumenge després de Cap d'Any anaven al convent de Sant Francesc, per Reis al convent de Sant Domènec dels frares predicadors, el diumenge següent al convent de la Mercè i per Sant Sebastià al convent del Carme. Aquests convents de la ciutat eren visitats en repetides ocasions al llarg de l'any, en funció del que requeria cada festivitat i processó. A les esglésies conventuals cal afegir-hi l'església de Sant Feliu, on els jurats anaven a oir missa el 18 de març, dia de Sant Narcís, al matí i «[...] après de dinar per la professó se fa dit dia ab la image de Sant Narcís van a la seu consistorialment, criden lo veguer, van les confraries ab les banderes, àguila, jagant, jagantessa y ab dos cobles de ministrils; a-y tàlem y aquell porten lo veguer y jurats.» I tornaven a anar-hi a l'octubre, el dia de la Fira de Sant Narcís.

De la mateixa manera que els jurats començaven llur exercici encomanant-se a Déu, des de l'any 1648, abans de començar qualsevol reunió del Consell o de les juntes es va estipular el res d'una oració que començava «Adsumus Domine Sancte Spiritus». Com recull l'acord pres en sessió del Consell General de 15 de gener, per mitjà d'aquesta pregària «[...] en substància se suplica a Déu, nostre senyor, los il·lumine y guie al seu sant servey en aquells negocis que tenen aleshores de tractar y resoldre.» Els jurats copiaven la pràctica que se seguia als tribunals i al Consell Reial de Catalunya, i per això «[...] nosaltres, agredats de tant lloable consuetut, havem resolt representar a vostra senyoria si li apareixerà bé que de assí al devant en los concells generals y axí bé en las juntas, antes de comensar a fer negoci, se llige per nostre nottari y secretari y en alta e intelligible veu dita oratió, y aquella acabada respongan tots los demás convocats Amen, per a què Nostre Senyor encamine nostras actions en aquell y en tots los demás negocis que tratarem y resoldrem al seu sant servey.»

Carnestoltes

El 7 de febrer de l'any 1641, en plena Guerra dels Segadors, la ciutat va fer tres vots (promeses) per congraciar-se amb Déu. Un d'aquests vots implicava impedir els balls, mascarades i festes de disfresses des de Nadal fins el dimecres de Cendra, és a dir, prohibir la celebració del Carnestoltes o les «profanes festes de Carnaval.» L'objectiu del vot era evitar els excessos que es cometien durant aquestes festes i obtenir així el favor diví. La ciutat, al llarg de l'edat moderna, fou propensa a fer i

celebrar vots, com el de Sant Narcís, fet l'any 1589, pel qual es prometia la celebració d'una processó cada 29 d'octubre. Per aquest motiu els actes, oficis i processons de celebració anual d'aquests vots generaren nombrosa documentació.

El 28 de gener de 1641, tal com es recull en la *Crònica* de Jeroni de Real jurat en diverses ocasions (Busquets, 1994), la Junta de Guerra resolgué: «[...] tenint ple poder de la ciutat i el Consell General, vistos los treballs que-ns anavan amanassant, per aplacar Deu nostre Senyor, se fésan algunes devotions y juntament tres vots solemnes.» Davant les amenaces de la guerra, la junta proposà al bisbe i al Capítol que la ciutat fes tres vots; obtingut l'aval eclesiàstic, aquests foren aprovats pel Consell General de la ciutat. Dos d'ells implicaven dejunis durant uns períodes determinats i el tercer, la prohibició de celebrar Carnestoltes: «[...] no permètrer que de Nadal a Carnastoltas que en part pública no se ballia ni-s fassan màscaras, que és absolutament llevar les Carnastoltas per sempre, dich de Nadal al primer die de Coresma [...] per tantas offensas se feyan a Nostre Senyor». El 2 de febrer s'aprovaven els vots i l'endemà es feu una professó que sortí de la seu, «la més devota que sia vista.»

Malgrat la devoció expressada el 1641, el vot de suprimir les celebracions del Carnestoltes no va plaure mai gaire a part de la població, especialment als militars que hi havia a la ciutat a mitjan segle XVII. El govern municipal poc podia fer quan el governador militar permetia la festa entre les companyies allotjades a Girona; per aquest motiu, el 7 de febrer de 1660, el Consell General va proposar la commutació del vot; «[...] després de haver prechidas junta de theòlecs, conciderant los vicaris generals y la ciutat, per rahó de

ser plaça d'armas Gerona y haver-hi molta milítia, no eran poderosos obviar que no y hagués desfressas y ballas per las carnastoltas, no reparant per las censuras». La commutació implicava que a partir d'aquell moment es tornarien a permetre els balls i les mascarades de Carnestoltes, però amb certes condicions o contraprestacions a Déu. L'adjunció de la Setena rebé l'encàrrec d'establir i dissenyar els pactes d'aquesta commutació: es farien nous dejunis, durant els tres dies de Carnestoltes se celebrarien vuit misses diàries a la capella de Sant Miquel de la Casa de la Ciutat i, a partir d'aquella data, cada any se sortejaria un dot de cinquanta lliures entre les donzelles pobres de la ciutat per ajudar a casar l'afortunada: s'instituíen les *ajudes per a maridar donzelles*. Per obtenir els diners dels dots es va establir un tall o repartiment per recaptar 1.000 lliures entre la població gironina, repartides en dos anys, que s'invertirien en censals.

Les noies que concorrien al sorteig anual havien de tenir «bon nom, vida i fama». A més, havien de ser nascudes i residents a Girona, de pares de «bon nom, vida i fama» o bé que fossin filles —orfes— de l'Hospital Nou de Santa Caterina, majors de 14 anys i donzelles, és a dir, verges. Aquests dots esdevingueren una de les principals accions d'assistència social, tot i que per l'època correspon parlar més aviat de beneficència, atès que en aquells moments l'església, o la religió, monopolitzava aquestes intervencions a través de la caritat (Borrell, 2002, p. 70-80). Entre la documentació relativa a Assistència social del fons Ajuntament de Girona es conserva el registre dels sorteigs anuals que van de 1661 a 1889, on s'anotaven els noms de les noies afortunades cada any, així com la data en què

finalment cobraren el dot. Entre 1716 i 1721 no hi hagué sorteig, potser degut a les reformes borbòniques del règim municipal, però l'any següent es reprengueren i entre 1722 i 1726 se sortejaren dos dots anuals; tampoc hi hagué sorteig durant l'ocupació francesa de la ciutat, de 1809 a 1815.

Anualment, el dia de Cap d'Any, es feia el sorteig. Els jurats proposaven les noies candidates, un màxim de dotze, el nom de les quals era escrit en uns rodolins que es posaven dins una bossa de roba i un infant n'extreia el nom de l'afortunada. Ja en època borbònica cadascun dels regidors proposava el nom d'una donzella; en la descripció del sorteig de 1794 s'explica que «[...] elegidas por los señores diputados las 12 doncellas se forman membranas con los nombres y apellidos a las concurrentes y estas se ponen dentro de otros tantos globitos de madera y se meten en una bolsa con lo que queda hecho en encanteramiento [...]. A las 10 van los señores regidores sin insignias a la capilla de San Miguel en donde oien la misa del Espíritu Santo a la qual también asisten las 12 doncellas. Concluida la misa regresan todos a la sala capitular, y sentados los señores regidores en su banco sin insignias, y las 12 doncellas en los bancos que hai alrededor de la sala, entra el religioso que ha celebrado la misa y dexando las puertas abiertas para que puedan entrar todas las gentes que quieran, puestos todos de rodillas reza en alta voz el religioso la oración “Adsumus Domine” y conluida se hace el sorteo, sacando uno de dichos doze globitos un niño menor de 7 años, y el nombre de la sorteada se sienta luego en el libro titulado de doncellas, y al tiempo de su matrimonio carnal se le entregan 50 libras, firmando entonzes la correspondiente carta de pago».

El nom de totes les noies que participaven en el sorteig i l'acta del sorteig es recollien al manual d'acords de cada any. A més, també s'han conservat, a partir de l'any 1837, els expedients anuals del sorteig, que contenen les llistes de noies pobres que els rectors de cada parròquia de la ciutat preparaven per ser nominades, així com els certificats de baptisme i de bona conducta que expedien els mateixos rectors i que acreditaven que les donzelles reunien els mèrits per concórrer al sorteig. També s'ha conservat la bossa utilitzada per al sorteig, anomenada *bossa de les dotze donzelles*. Alguns anys es van celebrar sorteigs extraordinaris, de més d'un dot, com el del 1771, per celebrar el naixement del primer fill de Carles IV, i del qual es conserva també l'avís imprès de la convocatòria, en el qual es recull que les candidates al sorteig havien de ser honestes i que «[...] gozen de buena salud, y no se les conoscan accidentes habituales, ni sean contraechas, ciegas o con otros defectos personales de consideración». Al llarg del segle XIX també es feren sorteigs extraordinaris, com per exemple el que es va fer amb motiu de l'arribada del ferrocarril a la ciutat, el 1862, i el que es va fer a la fi de la guerra civil o tercera guerra Carlina l'any 1876. La quantitat d'ajudes anuals també varià al llarg dels segles XVIII i XIX: el 1787 el dot s'ampliava a 75 lliures i el 1837 el nombre de noies candidates passava de 12 a 16.

Cal dir, però, que la institució d'aquestes ajudes per a maridar donzelles no va temperar les disbauxes esdevingudes durant Carnestoltes ni la preocupació de les autoritats civils i religioses davant d'aquestes celebracions. Per aquest motiu, entre els segles XVIII i XX es publicaren

nombrosos bans municipals per regular aquestes festes, «[...] para hermanar la diversión y el recreo, con el decoro, moderación y orden público que se requiere en los bailes de máscara de este Carnaval».

Diumenge de Rams: la funció de les 40 hores

El Diumenge de Rams a la tarda —al matí es beneïen les palmes a la seu— començava la funció de les 40 hores, en la qual el govern municipal tenia un paper molt actiu, de fet n'era el principal impulsor i organitzador. «La dominica de Palma [...] a la tarda ab lo mateix acompanyament los jurats tornan pujar en dita cathedral y se acètan en lo presbiteri ahont ouhen les vespres y sermó [...]. Y acabat lo sermó se fa la professó, portant-se lo Sagrament (que per a sempre sia alabat) en la capella ahont se tenen las Quaranta horas de oració que és la de Nostra Senyora dels Claustos de dita iglésia.»

La funció de les 40 hores s'instituï el 1586, segons sembla de la mà del frare caputxí Miquel de Ribera, que aquell any havia predicat a la seu durant la Quaresma. Se celebrava a la catedral, a la capella de la Verge del Claustre, on s'exposava i es vetllava durant quaranta hores el Santíssim Sagrament, des de la tarda del Diumenge de Rams fins a primera hora del matí de Dimarts Sant. La vetlla es repartia en diferents torns, que eren assignats a diferents persones i corporacions de la ciutat.

Com recull el llibre del cerimonial de 1708, «se fa nota que cosa de tres semmanas antes del Diumenge de Rams se fa per lo secretari la distribució de las Quaranta horas, assenyalant per cada hora las personas a qui se ha acostumat, y los fan bitllets,

y aquells apòrtan los verguers per a què en cada hora hi age qui acistesca continuadament en dita capella a la oració». El govern municipal era, doncs, l'encarregat de repartir les hores entre els diferents estaments de la ciutat: membres del govern municipal, autoritats polítiques i religioses, membres de la noblesa i famílies destacades, gremis, confraries i associacions; també reservaven unes hores concretes per a les dones de carrers determinats, que resaven separatament dels homes. Cada hora es dividia en una part de pregària acompanyada de música i una altra en què un predicador ofería un sermó.

L'any 1770 el bisbe Palmero suprimí la funció perquè considerava poc adient que persones d'ambdós sexes anessin de nit a la catedral, fet que podia comportar desordres i perills. No obstant això, el 1776 el bisbe Tomàs de Lorenzana, a prec de la ciutat, va recuperar el res, excepte les hores nocturnes, de deu de la nit a quatre de la matinada, en què la catedral restaria tancada i només els clergues de la seu assumirien la vetlla.

La documentació generada pel repartiment de les hores de vetlla per part del govern municipal és nombrosa. En destaquen dos llibres, un que va de 1631 a 1784 i un altre de 1785 a 1970, quan va deixar de celebrar-se. El primer llibre conté una intitulació que ens aporta informació rellevant sobre l'organització de la funció: «Libre en lo qual estan continuats tots los aransels se són trobats del repartiment fan quiscun any los molt il·lustres senyors jurats de la present ciutat de Gerona de la oració de las 40 horas se té davant lo Sanctíssim Sagrament, que per a sempre sie alabat, en la capella de Nostra Señora de les Claustres de la Cathedral de esta ciutat, comensant quiscun any a las 3 horas de la tarda del Diumenge de Rams. Y esta

oració tingué principi en lo any 1586. Y com tots los anys se feya lo aranzel en paper volant, ara en lo any 1682 se és fet fer lo present llibre perquè convé y està bé per exemplar». A part d'aquests dos llibres de les 40 hores, s'han conservat també els fulls solts dels repartiments o bitllets d'invitació a les vetlles, manuscrits i impresos, des de 1654 fins al segle xx, així com altra correspondència vinculada a la funció. Del segle xviii trobem, per exemple, els bitllets o invitacions a diferents persones i corporacions perquè participessin a les hores, dels quals destaquem els que conviden expressament a les dones, «señoras y mugeres», diu explícitament, d'un carrer determinat, les respostes a aquestes invitacions i els anuncis dels predicadors que dirien el sermó a cada hora, i que es penjaven a la porta dels Apòstols.

La relació de funcions i despeses de 1794 recollia el que costaven les 40 hores: «Al predicador se le da media molienda de chocolate o su valor si así lo pide; se paga la capilla de la música por lo que toca y canta desde concluir el sermón hasta que dan las 7; se pagan las disminuciones de las 4 achas que es estilo poner en la entrada de la capilla de las 40 horas; se pagan además las disminuciones de las 4 achas que lleban los 4 individuos del aiuntamiento que cierran la procesión quando se lleba y se saca Su Divina Magestad de las 40 horas».

Festa de Sant Miquel de Maig

El dia 8 de maig se celebrava la festa de Sant Miquel de Maig o festa de l'aparició de l'arcàngel sant Miquel. «Lo dia de la Festa van dits jurats y oficial en la matexa conformitat a ohir lo ofici y sermó, y ants de exir de la Sala del

Concell se acèntan los jurats en llur banch y los oficials en lo altre banch, y un dels verguers dóna un ventall de sinch palms de llarch a cadahu dels jurats y oficials ab aquell van a ohir lo ofici y sermó en dita capella, [...] durant lo ofertori los dos verguers maiors se posan ço és en cada porteta de las de la sacristia amb las massas al muscla y los diners, y los diners del ofertori en est dia los envia a sercar lo senyor sacristà mitjà de la Seu, y per la ocasió se diu lo sermó per çeurer los officiants, y atesa la poca capacitat de presbiteri se posa un banquet sens respallera cubert al devant».

Aquesta funció era commemorada pels membres del govern municipal i, també, pels administradors de la Taula de Canvis i Comuns Dipòsits, l'antic banc de la ciutat, que també feia funcions de tresoreria municipal. De fet, eren els oficials de la Taula de Canvi els qui convidaven els jurats a la funció. Uns i altres entraven en paral·lel a la capella per oir la missa, «[...] anant los jurats de filera a la mà dreta y los oficials de la taula a la squerra, ço és lo administrador a la squerra del jurat en cap, lo regint lo llibre major a la del jurat segon, lo regint lo llibre manual a la del jurat ters y lo caxer a la del jurat quart, y los demás oficials al derrera.»

L'any 1794 es recordava que «Esta fiesta es observada de tiempo immemorial, la que se celebra en la capilla de la propia casa del Ayuntamiento en la que se celebran 6 misas, dándose en el día de limosna una peseta y media por cada una, y se compran 3 libras de cera en 12 cirios de 3 onzas cada uno para la iluminación del altar, y estos gastos se cargan en cuenta de propios a gastos de Iglesias»

A més d'aquesta festivitat, a la capella se n'hi celebraven moltes d'altres; així se sap que al segle XVIII, entre els frares

mercedaris i els mínims de sant Francesc de Paula, hi realitzaven trenta misses al llarg de l'any a canvi d'una almoïna pagada per l'Ajuntament. A la secretaria de l'Ajuntament es conservava la relació de misses que feia cada comunitat. Es dona el cas que el 1814, en voler-se restaurar l'activitat religiosa a la capella —que durant l'ocupació francesa allotjà un regiment militar—, els frares mínims hagueren de demanar còpia de la llista perquè havien perdut la seva i no sabien quins dies havien de dir missa. De fet, la capella es trobava bastant malmesa i per aquest motiu el secretari municipal, Juan Pérez Claras, va haver de fer un inventari detallat de l'estat de conservació dels ornaments i vestidures de la capella.

La capella de Sant Miquel s'havia construït a final del segle xv (Batlle, 1970). L'actual campanar de l'Ajuntament és l'únic element que ens resta d'aquesta capella de Sant Miquel, construïda l'any 1493. De fet, el 17 de juny de 1454 els jurats ja havien obtingut llicència de Bernat de Pau, bisbe de Girona, per tal de poder edificar a la casa del Consell una església en honor de la Verge Maria i sant Miquel Arcàngel per pregar i escoltar misses sense desplaçar-se a altres esglésies de la ciutat, amb la condició que hi tinguessin una llàntia que cremés a perpetuïtat, la dotessin amb els ornaments necessaris per al culte i que no representés cap minva dels censos que percebia el sagristà segon de la seu a la parròquia on es trobava l'esmentada capella. A partir d'aquest any, la tercera part de les multes que cobrava la Universitat es destinaven a sufragar la capella de la Casa de la Ciutat, finalment sota l'advocació de sant Miquel.

La documentació sobre la seva construcció, per bé que escadussera, es conserva a la secció de Patrimoni del fons

Ajuntament de Girona. Tot i que en els manuals d'acords també se'n pot resseguir l'evolució, per exemple quan el 1605 els jurats van contractar Joan Tramuya, mestre d'obres, perquè adobés la teulada de la capella i altres reformes, com posar «[...] un portal rodó [...] en lo arxiu de baix de les cases del Consell de dita ciutat, en lo lloch de la finestra y portal que vuy és en dit arxiu, y posar aquell ab son cordó a l'entorn».

L'any 1756 s'hi va instal·lar un retaule barroc que, després de l'ensorrament del sostre i la supressió de la capella l'any 1859, fou traslladat a Sant Martí. A les campanes s'hi accedia per una escala de cargol del segle XVI de les quals, tot i que ara estan en desús, encara es pot veure la base des de l'accés a l'escala d'Alcaldia.

En l'inventari de béns de l'Ajuntament començat a la primera meitat de l'any 1860 i inacabat, encara es recollia la situació de la capella, a l'actual passatge que comunica el pati de l'Ajuntament i el Teatre Municipal, i se n'oferia una breu descripció. En aquells moments estava situada al pati gran de la Casa de la Ciutat, i limitava «[...] al 1 con el pozo y patio, a 2 con el jardín y casa de Carles; a 3 con el mismo patio y a 4 con el camino que dirige al porta de salida a la travesia de la calle Nueva del Teatro». L'agost d'aquell mateix any, amb motiu de la construcció del Teatre Municipal, la capella fou enderrocada.

De la capella també n'ha sobreviscut l'escultura en relleu de pedra policromada que actualment s'exhibeix als porxos de l'antiga casa Sitjar (Fontana d'Or o CaixaForum) i que conté l'escut de la ciutat sostingut per dos àngels.

Bibliografia

- BATLLE, Lluís. «La antiga capilla de San Miguel de la Casa de la Ciudad», a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 20 (1970), p. 317-354.
- BORRELL, Miquel. *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada: dides, expòsits i hospicians*. Santa Coloma de Farners, 2002.
- BUSQUETS, Joan. *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Barcelona, 1994.
- MARQUÈS, Josep M. «Girona, capital diocesana, i les fonts per al seu estudi», a *Església, societat i poder a Girona, segles XVI-XX. Conferències a l'Arxiu Municipal*. Girona, 2007, p. 11-35.
- MIRALPEIX, Francesc; TORRES, Xavier. *Girona moderna (segles XVI-XVIII): de l'obrador al baluard*. Girona, 2015.
- VAUCHEZ, André [dir.]. *La religion civique à l'èpoque médiévale et moderne (Chrétienté et Islam)*. Roma, 1995.